

Kielentutkimuksemme tietään etsimässä¹

Suomen ja sen sukukielten tutkimuksessa on ulkoapäin tulleiden herätteiden merkitys aina ollut huomattava. Näin on ollut siitä lähtien kun kielentutkimuksen perustajiin kuuluva tanskalainen Rasmus Rask Suomen Turussa maaliskuussa v. 1818 opiskeli Kustaa Renvallin johdolla "kaikin voimin, henkensä edestä" suomen kieltä. Rask, jonka vaikutus oli suorastaan käänteentekevä Sjögrenin ja Castrénin elämänuraan, johti suomalaiset taipaleelle juuri niihin aikoihin, jolloin kielitiede varsinaisesti sai alkunsa. Siitä lähtien onkin fennougristiikkaa monin verroin edullisemmissä asemissa työskentelevä indoeurooppalainen tutkimus tarjonnut runsaasti malleja ja esikuvia. Varsinaiset metodiset uudistukset ovat yleensä tulleetkin siltä taholta. Historiallisen ja vertailevan kielentutkimuksen suuret hahmot Bopp, Grimm, Schleicher sekä mahtava nuogrammaattinen koulukunta ovat näyttäneet suuntaa suomalais-ugrilaiselle tutkimukselle.

Olisi kuitenkin erehdys kiistää tämän takia kansalliselta kielentutkimukseltamme itsenäisyyden arvo. Tämän tieteenhaaran autonomia ilmenee ensi sijassa sen oman materiaalin synnyttämässä problematiikassa. Aines kasvaa kerääjien ja keruutekniikan myötä jatkuvasti, kysymysten määrä lisääntyy ja monien erilaisten tekijöiden vaikutuksesta mielenkiinnon painopiste voi siirtyä niin, että entisestä reuna-alueesta tulee keskus ja päinvastoin. Usein syntyy jännitystä tradition ja uudennuksen välille ja se on tavallisesti vaikutukseltaan hedelmällinen. Tieteen kehitys ei millään alalla ole suoraviivaista jatkuvuutta.

Merkittävä painopisteen siirtyminen tapahtui tutkimuksessamme

---

¹ Suomen Kielen Seuran 40-vuotisjuhlassa 9. 4. 1969 pidetty juhlaesitelmä.

viime vuosisadan lopulla. Arvid Genetz toi väitöskirjoissaan foneetiikan Suomeen yllättävän pian sen jälkeen kun tämä kielitieteen kenties tärkein aputiede Sieversin, Sweetin ym. ansiosta oli saanut alkunsa. Genetz itse kertoo myöhemmin näiden asioiden olleen siinä määrin uusia, että muuan kielentutkimuksemme tukipylväs yliopistossamme oli sanonut: "Kyllähän täällä on kielitiedettä ennenkin harjoitettu, mutta ei ole vielä kuultu puhuttavan äännefysiologiasta". Foneetiikan nimikään ei ollut vielä vakiintunut. Sen rinnalla puhuttiin fonologiasta, mutta tämä nimitys, niin on arveltu, hävisi kilpailun, kun sen pelättiin johtavan ajatukset kreikan fonos 'tappo' sanaan, jolloin fonologia olisikin 'tappotiedettä'. 1920-luvulta lähtien fonologia on vakiintunut yleensä funktionaalista fonetiikkaa tarkoittamaan.

Fonetiikka yhdessä Setälän meille kotiuttaman nuorgrammaattisen opin mukana teki nopeasti äännehistoriasta kielentutkimuksen keskeisen alan. Uudet näkemykset omaksuttiin helposti. Sanahistoria, jolla on ollut tärkeä sija fennougristiikassa, sai lujan pohjan. Vilhelm Thomsenin tutkimukset suomen kielen germaanisista ja balttilaisista lainasanoista vaikuttivat syvällisesti tutkimukseemme ja niiden merkitys ulottui laajemmallekin. Mitään varsinaista perusasenteen muuttumista ei uusi suunta kuitenkaan merkinnyt. Tutkimus oli yhä voimistuvammassa määrin nimenomaan historiallista. Suomen kielen ja sitä tietä Suomen kansan aseman mahdollisimman tarkka määrittely maailman kansojen ja kielten perheessä oli ollut Castrénin ajoista lähtien fennougristiikan keskeisenä tavoitteena. Samoin pyrittiin murteidemme kaikinpuolisen selvittelyn avulla luomaan kuva kansamme muotoutumisesta. Aineksen keruu ja kielihistorian hallitsema tutkimustyö ovat tarjonneet laajan ja kiinnostavan työkentän, joka voimakkaasti on pystynyt vaikuttamaan isänmaallisiin ja kansallisiin mieliin. Kun nimenomaan äännehistoria lupasi kaikkein luotettavimpia tuloksia ja kun se sen lisäksi ilmeisesti on kielitieteen aloista helpoimmin hallittavissa, jäivät muut puolet valitettavasti liiksi periferiaan.

Voi sanoa, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen on kielentutkimus suuressa maailmassa kulkenut osaksi toisia teitä. Perinteellisellä tutkimuksella on ollut ja on yhä edelleen kaikkialla vankka kannattajajoukkonsa, yksinpä Amerikassakin, vaikka se "huutoäänestyksessä" onkin joutunut selvästi alakynteen. Mutta tosiasia

kuitenkin on, että kielentutkimuksen historiassa tuskin koskaan on syntynyt niin syvää juopaa, kuin meidän päivinämme traditionalistien ja uudentajien välillä on.

Modernia kielentutkimusta on tavallisesti kutsuttu strukturalismiksi. Nimityksen tarkoituksenmukaisuutta sopii epäillä. Monet modernistitkin panevat sen lainausmerkkeihin. Vaikka traditionalistikaan eivät muodosta missään tapauksessa homogeenista ryhmää, on hajanaisuus kuitenkin modernistien piirissä paljon suurempi. André Martinet, ranskalainen fonologi ja Trubetskoin oppilaista kenties uskollisin, kutsuu teoriaansa mieluummin funktionalismiksi. Hän on modernistien joukossa luultavasti se, jonka ajatukset eniten miellyttävät traditionalisteja. Amerikkalainen, arvoon arvaamattomaan noussut transformaatioteoria pitää Bloomfieldin ja ennen kaikkea hänen oppilaittensa strukturalismia täysin harhautuneena ja erotautuu siitä jyrkästi. Tanskalaisen Hjelmslevin glossematiikka on kulkenut omia teitään. Nykyään sitä paremminkin on pidettävä jo historiaan kuuluvana.

Varsin tyypillistä on modernisteille, että he samalla kun vastustavat traditionaalista kielentutkimusta, ovat suvereenin piittaamattomia aikaisemmasta tutkimuksesta ja sen saavutuksista. Niihin ei tavallisesti viitata eikä niistä yleensä tiedetäkään mitään. Jokainen koulu lähtee tai ainakin väittää lähtevänsä suoraan alusta, ellei enintään F. de Saussuresta tai Bloomfieldista. Mutta suuria ei välitetä edes toisten modernistien opeista. Selvästi tämä näkyy terminologiassa. Suorastaan tyrmistyttävää on ollut sen rikkaruohomainen kasvu. Uusia oppisanoja luodaan intohimoisesti. Ajatellaan, että kun ensin löydetään sanat, kyllä asiat sitten selviävät. Kun myös vanhoja perinteellisiä termejä käytetään täysin mielivaltaisesti, on kaiken seurauksena ollut, että yhteydenpito joka suuntaan on vaikeutunut ja usein tullut suorastaan mahdottomaksi.

Toinen vieroksuttava seikka on ollut se, että modernin suunnan edustajat ovat hämmästyttävän helposti muuttaneet oppejaan. Usein on käynyt niin, että tutkimukset ovat jo ilmestyessään vanhentuneita. Tästä on hyvänä esimerkkinä ns. transformaatioteoria, joka joitakin vuosia on ollut eräänlainen muotiteoria.

Voimakkaasta käymistilasta nimenomaan Amerikassa, jota syystä voi pitää strukturalismin vahvimpana linnoituksena, antaa hyvän kuvan viime vuonna (1968) ilmestynyt Charles F. Hockettin

teos *The state of the art*. Hockett on amerikkalaisen strukturalismin huomattavimpia edustajia ja kehittäjiä. Juuri tätä Bloomfieldin oppilaiden muovaamaa kielitieteen suuntaa on Chomskyn transformaatioteoria erityisen voimakkaasti arvostellut. Hockett kohdistaa nyt puolestaan ankaran kritiikin suurta suosiota myös Amerikan ulkopuolella saanutta teoriaa vastaan ja on suoraan sanottava, että tämä kritiikki osuu monessa kohdassa maaliin.

Kenties vieläkin merkittävämpää ainakin niiden mielestä, jotka muutenkin ovat suhtautuneet torjuvasti transformaatioteorian keino-tekoisuuteen, on se, että Hockett harvinaisen avoimesti myöntää oman strukturalisminsa erehdykset.

Vuosisatamme puolivälin amerikkalaista strukturalismia luonnehtiessaan Hockett keskittyy erityisesti kolmeen kohtaan. Ensinnäkin hän toteaa, että tämän suunnan edustajat olivat varauksetta hyväksyneet Saussuren ja Bloomfieldin käsityksen, että kieli muodostaa ankaran systeemin, jonka tieteellinen kuvaaminen vaatii myös ehdottoman ankaraa metodia. Kielellisen muuttumisen tosiasia jätettiin kokonaan huomiota vaille ja koko probleemi sivuutettiin helposti. Toiseksi kuviteltiin, että varsinainen kielioppi, ensi sijassa muotooppi, voitaisiin esittää elementti ja ryhmitys (*item and arrangement*)-periaatteen mukaisesti samoin kuin äänneoppikin. Foneemeja vastasivat morfeemit ja tehtävä oli suoritettu, kun ne oli inventoitu ja kun niiden esiintyminen oli selvitetty distribuution periaatteen mukaisesti. Äänneopin ja muotoopin parallelismi käsitettiin mekaanisesti. Kolmanneksi oltiin yksimielisiä siinä, että semantiikka oli kokonaan erotettava varsinaisesta kieliopista. Bloomfieldin mielipiteistä oli vallalla erheellinen käsitys. Eräät hänen lausumansa olivat antaneet aiheen luuloon, että hän halusi kokonaan karkottaa merkityksen kielen analyysistä. Ilmeisesti Bloomfield eräistä vähemmän onnistuneista väittämistään huolimatta tarkoitti, että analyysin pohjaksi oli otettava muoto ja että merkityksen ja muodon välillä vallitsi suora korrelaatio. Jo Fries oli v. 1954 *Language*-aikakauskirjassa selviteltyt samaan tapaan Bloomfieldin ajatuksia.

Hockett selittää nyt suoraan, että kaikki nämä kolme näkökohtaa ovat erehdystä ja että sellainen kielen kuvaus, joka hyväksyy vaikkapa vain yhdenkin niistä, on periaatteessa virheellinen ja harhaanjohtava. Kielen elämässä esiintyvä jatkuva muuttuminen on otettava huomioon, morfologiaa ei saa esittää mekaanisesti samalla tavoin

kuin äänneoppia, ja merkitystä ei voi karkottaa kielen analyysista. Näin saa myös transformaatioteoria tuomionsa nimenomaan sen takia, että se pyrkii kuvaamaan kieltä (so. puhujan ideaalista kompetenssia) ehdottoman ankarana deduktiivisesti esitettävissä olevana systeeminä, jonka analyysissa merkitykselle ei voi antaa sijaa.

Nämä ajatukset ovat harvinaisen lähellä sitä, mitä täällä Suomessa on varsin yleisesti asioista ajateltu. Meidän aikamme suomalaisia tutkijoita on syytetty usein konservatiivisuudesta, mikä tietysti johtuu siitä, että on suhtauduttu varovaisesti ja vieroksuvastikin ns. moderniin kielitieteeseen. En usko, että tästä on ollut yksinomaan vahinkoa. Monet ovat kyllä parhaansa mukaan koettaneet tutustua kirjaviin uusiin teorioihin ja koettaneet löytää sellaista, mikä olisi tuloksia tuottavasti sopeutettavissa omaan työalaamme. Erityisesti Prahan fonologikoulun piiristä ovat eräät saaneet hedelmällisiä virikkeitä. Tämä kaikki on kuitenkin koskenut kielihistoriaa, joka on jatkuvasti ollut tutkijoittemme keskeisen harrastuksen kohteena.

Kaikkia uudentajia traditionalisteihin verrattuna yhdistää se merkitys ja paino, joka annetaan synkroniselle kielen kuvaukselle. On avoimesti myönnettävä, että tämä puoli ei meillä ole saanut sitä asemaa, joka sille ilmeisesti kuuluu. Äidinkielen tutkijoilta odotetaan nyt enemmän kuin koskaan aikaisemmin perusteellista deskriptiivistä esitystä nykysuomesta. Kielihistorian koulu ei ole antanut riittävästi tietoja tämän tehtävän tieteelliseksi suorittamiseksi. Voimme sanoa kuin Faust:

Was man nicht weiss, das eben brauchte man
Und was man weiss, kann man nicht brauchen.

Vaikka suhtaudummekin kriittisesti modernin kielitieteen äärimmäisyyksiin ja sen hedelmättömään formalismiin, emme kuitenkaan voi kieltää erältä sen tärkeimmiltä oivalluksilta oikeutusta.

Vieraiden kielten opetus on koulujemme ohjelmassa keskeisessä asemassa. Jotta se saataisiin nykyistä tehokkaammaksi, on suoritettava perusteellisia vertailuja äidinkielemme ja opetettavan vieraan kielen välillä äänneopista lauseoppiin saakka. Ns. kontrastiivinen lingvistiikka, joka rakentaa deskriptiivisen kielitieteen pohjalle, antaa kestäväen perustan tehokkaille ja tarkoituksenmukaisille kielioppeille.

Varsinaisen fennougristiikan piirissä jää kielihistoria nähdäkseen edelleenkin keskeiseen asemaan. Sehän on meillä tietysti ensi sijassa

vertailevaa, ja mielekkäämpää tehtävää sille tuskin voi ajatellakaan kuin "syntyjen syvien" selvittäminen. Mutta selvää on, että synkronisen tutkimuksen saavuttamat tulokset ja metodiset oivallukset koituvat ilman muuta myös yksityisten suomalais-ugrilaisten kielten hyödyksi, ja ei sovi unohtaa, että niitäkin tullaan eräissä tapauksissa enenevässä määrin tutkimaan äidinkielinä.

Deskriptiivisen kielitieteen merkitys ei suinkaan rajoitu vain kontrastiiviseen lingvistiikkaan. Emme voi kunnolla harjoittaa kielen huoltoa ja ohjausta ilman sitä. Tyylioppi ei pääse alkua pitemmälle, jollei käytettävissä ole nykyistä täydellisempiä ja tieteellisempiä kuvauksia.

Meillä on eräitä perinteitä, joiden ei soisi unohtuvan. Tarkoiton kahta kielioppikomitean mietintöä. Ne kuuluvat synkronisen tutkimuksemme piiriin ja ovat varsin merkittäviä saavutuksia. Ensimmäinen valmistui jo v. 1886 (painosta 1888). Komitea, jonka sihteerinä muuten oli Arvid Genetz, asetti päämääräkseen koulukielioppien yhdenmukaisuuden ja käytännöllisen yksinkertaisuuden, jotka lähinnä "tieteellisen totuuden oikeaa ja tarkkaa ilmilausumista" sen mielesfä olivat tärkeimmät johtotähdet. Mietinnössä esitetään mallit koulussamme opettavien kielten kielioppeja varten ja päähuomio kohdistetaan suomen kieleen. Työllä on ollut kaikesta päättäen huomattava vaikutus, kuinka suuri, se olisi sinänsä mielenkiintoinen tehtävä selvitettäväksi. V. 1915 saatiin sitten uusi mietintö. Tällöin oli komitean puheenjohtajana E. N. Setälä. Uudet näkemykset kuvastuvat esityksestä, mutta enempää kuin aikaisempikaan se ei pystynyt voittamaan vaikeuksia. Käsitykseni mukaan tarvitsisimme taas jotakin vastaavaa. Eikä liene epäilystä, että modernilla kielitieteellä on tarjottavana tuloksia, joiden olisi aika päästä koulukielioppeihinkin. Ryhmätyö on välttämätön, vaikken tiedä, onko nimenomaan valtion komitea tarkoituksenmukainen muoto. Samoin kuin aikaisemmissa mietinnöissä olisi otettava huomioon kaikki opettavat kielet ja kielentutkijoiden kanssa olisi kielipedagogien oltava yhteistoiminnassa. Tällöinen mietintö voisi olla suureksi hyödyksi myös sille suuralle nykysuomen kieliopille, joka odottaa kirjoittajiaan.

On vaikeata vetää jyrkkää rajaa puhtaan kielitieteen, olipa se sitten historiallista tai deskriptiivistä, ja ns. soveltavan kielitieteen välille. Näin on laita nimenomaan niissä tapauksissa, joissa on kysymys tieteiden välisistä ongelmista. Kielitieteellä tulee olemaan yhä

runsaammin yhteisiä tehtäviä sosiologian, psykologian ja lääketieteen kanssa, vieläpä viestintätekniikan ja matematiikankin kanssa. Ongelmien ratkaisu edellyttää laajaa yhteistoimintaa.

Mutta hedelmällistä tieteiden välistä yhteistoimintaa ei voi ajatellaakaan, jos tieteen autonomian nimessä ei piitata muiden toivomuksista ja odotuksista. Terminologista rikkaruohoa on vältettävä ja tyydyttävä niin pitkälle kuin mahdollista perinteen apuun. Ei ole mikään ansio se, että yksinkertaisetkin asiat tehdään niin monimutkaisiksi, etteivät esittäjät itsekään aina ole selvillä siitä, mitä oikein esittävät. Kielitieteellä on vanhoja perinteitä, joilla yhä edelleen on elinvoimaa. Ne ovat osoittaneet joustavuutensa siinä, että uudet oivallukset ovat voineet niitä korjata ja täydentää. Tällaista tietä on vastakin kuljettava. Mieleeni tulee se, mitä Otto Neurath on, tosin toisenlaisessa yhteydessä ja toisenlaisessa tarkoituksessa, sanonut. Hänen lauseensa kuuluu: "Wie Schiffer sind wir, die ihr Schiff auf offener See umbauen müssen, ohne es jemals in einem Dock zerlegen und aus besten Bestandteilen neu errichten zu können." Kuva on vaillinainen, mutta palasen totuutta se sisältää meitäkin varten.

PAAVO RAVILA: *Finnish language scholarship looks for a direction*

The study of Finnish and related languages has been decisively influenced by Indo-European scholarship. New insights have often found their way to Finland surprisingly quickly. Genetz, for example, brought phonetics and Setälä the theories of the neo-grammarians to aid our scholars when these things were quite new. Although our scholars of language have subsequently been on the alert in following general trends elsewhere in the world, those of this generation have been rather generally accused of conservatism. This is in large part due to the fact that Finnish scholars have generally been somewhat sceptical about so-called structural doctrines. There have been many reasons for this cautious approach. There is no coherent science of language in these days, unless it be the generally negative attitude to traditional studies. There are innumerable schools of thought and they have all developed their own terminology, in such a way that scholars can only with difficulty — if at all — follow the thoughts of their colleagues. It is not only the rash of new jargon that is disturbing. The new theorists change their ideas so quickly that many studies are already out of date when they appear. The central insight of the new linguistics, that historical-genetic study is inadequate for the proper description of a language

form, is undoubtedly correct. Although in Fenno-Ugric studies generally language history is still central, this is not so in the study of the mother tongue. Society has the right to expect from our linguistic scholars a description of the mother tongue which corresponds to present-day requirements.

The study of foreign languages being very important in our schools, it is necessary for us to have effective and appropriate grammars. This can be done according to the principles of so-called contrastive linguistics, comparing in detail the structures of the mother tongue and the foreign language being taught. We have some traditions that I should like to see continued. In 1886 the first, and in 1915 the second memorandum of the "grammar committee" was drawn up. We now require something similar, so that the teaching of Finnish may become more uniform. This work will require co-operation between scholars of both the mother tongue and the foreign language and language pedagogists.